

ügyminiszter. Igaz, hogy az első kötet szerint Görgey volt a ludas ujonc- és löszerhiány miatt, de az nem fontos, Steier azóta teleírt 20 nyomtatott ívet, könnyen elfelejthette, hogy mit mondott azelőtt. Annyira bizonyítgatja Duschek árulását, hogy hajlandó vagyok igazat adni az osztrák hadbírónak, aki Duscheket a magyar ügy pártolása miatt ítélte bűnösnek.

És ha az olvasó meg találná kérdezni tőlem, miért nem szólok a könyv címében jelzett Haynau—Paskievics ügyről, csak azt válaszolhatnám, hogy hiszen arról a könyv is szinte megelégedezik; mindössze második kötete végén van néhány erre vonatkozó írat. A címet mégis méltán vette erről a munka, mert körülbelül ez a néhány levél ér benne legtöbbet: Haynau dühöngése és udvariaskodása, érintkezése tisztársaival és az oroszokkal; ha a tájékoztatásra valló magyarázatok el nem rontanák, ez a rész keserű élvezettel volna olvasható. *Török Pál.*

Reményi József; Emberek, ne sírjatok. (4 kötet. Voggenreiter Verlag, Berlin 1927.) Az Amerikában élő fiatal író nevére akkor kezdtek figyelni itthon, amikor 1922-ben megjelent első nagyobb műve, «Jó hinni» című kétkötetes regénye, Saját ifjúkori fejlődését írja meg benne 15 éves korától 18-ig és ennek az élet- és lélekformáló, erjedő, belső harcokban gazdag időszaknak képét olyan pszichológiai éleslátással rajzolja meg, amilyenre a magyar regényirodalomban előtte alig találunk példát. Főhőse, Barth János, azonban nemcsak egyén, hanem képviselője is annak a nemzedéknek, mely közvetlenül a világháború előtt hagyta el az iskola padjait. Reményi regénye így egy nemzedék és egy végzetes kor szélesperspektívájú rajzává szélesedik. Míg a korábbi nemzedéknek, melyet férfikorában ért a világfelfordulás, központi problémája a szociális előrehaladás volt (legalább így látta ezt meg Benedek Marcell «Vulkán» című regényében és kívülre többen mások e nemzedék írói között, akik aztán valóban vezetőszerpet is játszottak a forradalomban!), addig ennek az új nemzedéknek főmozgatóereje, Reményi szerint, a szépség utáni vágy. A korán érett Barth Jancsi már diákorában kiábrándul vallásból, szerelemből, szocializmusból, sőt a tudományból is, csak a szépségben való hite marad meg és ezzel a hittel lép az életbe. A regény itt fejeződik be és ha a pro-

bléma kiélezését túlzottan látjuk is, némi belső igazságot nem tagadhatunk meg tőle.

Foglalkoznunk kellett a «Jó hinni»-vel, mert Reményinek most megjelent nagyterjedelmű regénye Barth János életpályájának további fejlődését adja. Ennek a tragikuma tulajdonképpen már az első regényben adva volt: mint roppan össze ez a szépség után szomjuhozó nemzedék a világháború rettenetes éveiben, amikor kegyetlen kézzel irtottak ki körülöttünk és bennünk minden szépséget, mint bomlik meg lelki harmóniája, amikor neki magának is fegyverrel kell a rombolás szolgálatába lépni. Reményi-Barth János kikerülte nemzedékének végzetét, közvetlenül a háború kitörése előtt kiment Amerikába és nem is tért többé vissza. Új regénye így többé nem egy magyar nemzedék élettörténete, hanem inkább lelkiségének története. Mert Barth János Amerikában épen úgy nem találja meg helyét, mint harcoss testvérei a véres frontokon: Amerika nem a szépség, hanem a dollár hazája.

A regény a háborúutáni Amerikát vetíti elénk, mely pénzével uralkodik az egész világon. Barth János egy bankban szolgál mint lelkiismeretes hivatalnok, akinek semmi öröme sincs a munkájában. Egész erkölcsiségével és gondolatvilágával a régi világban gyökeredzik és idegen előtte az amerikai dollármorál, mely a puritánuság köntöse alatt minden gázságot megengedhetőnek tart, ha jövedelmező. Ebben a világban a siker és a gazdagság a legfőbb erény és a szegénység vagy balsiker a legnagyobb bűn. Barth János itt is a szépséget és a lelket keresi és meg is találja, mert erős az akarata. Megtalálja a négerek istentiszteletén, magyar kivándorlók nyomortanyáin, egynéhány emberben. De a való élet mégis mindig fejbekölintja és mindinkább kirívóbbá teszi magányosságát. Ez a magányosság űzi Bettyhez, szállásadóinak leányához. Betty tipikus amerikai leány. Szép a teste, de üres a lelke. Barth Jánosban azt a férfit látja, aki őt anyagilag függetlenné teszi és megszerzi számára a modern civilizáció minden kényelmét: rádiót, autót, ékszereket, szép ruhákat. Barth ösztönszerűen érzi, hogy Betty nem az ő asszonya, mert őt a testi szerelem egyedül nem elégíti ki, mégis diadalmaskodik lelke felett a vére és elveszi Bettyt feleségül. Bettynek egyedüli ambíciója, hogy férje mennél több pénzt keressen. Barth épen ekkor vesztí el az állását, mert bankja beszünteti

külföldi osztályát. Betty szerelme is azonmód megszűnik, de Barth már nem tud tőle elszakadni. Elfogadja a cinikus magyar ügyvédnek, Kordának az ajánlatát, felcsap alkoholügynöknek. Mivel Amerikában szesztilalom van, az üzlet igen jó. Szállítja Kordának a rendeléseket és ügyfelei között egyaránt vannak bírák, papok, bankárok, puritán véneleányok stb. A prohibíciós törvény a farizeus Amerikának legsajátabb törvénye. Barth János ügynöki útján beelátunk az amerikai élet mélységeibe, de megismerkedünk a kívándorló magyarok legjellemzőbb típusaival is: az egyleti elnökkel, a sarlatán orvossal, az éhező újságíróval, a kóbor színésszel, a magyar rőgről elszakadt gyári munkással. Részt veszünk összejöveteleiken, műkedvelői előadásaikon. Fájó élet ez, csak dickensai humor tudná bearanyozni vagy thackerayi ironia elfogadhatóvá tenni. Reményinek nincs humora, mindent tragikusan lát, minden fáj neki. Barth Jánost sem teszi boldoggá a pénz, sokkal inkább szenved a belső meghasonlás súlya alatt. Pedig Betty szerelme megint az övé. Hiszen vásárolt neki autót és kielégíti minden igényét. Barth kiábrándult, kijózanodott szemmel látja őt és tudja, hogy sohasem fogják egymást megérteni. Elválnak egymástól. Barth számára új élet kezdődik. Egy elzúllott magyar mérnökkel való találkozása, aki megmutatja neki Budapesten tanuló leányának fényképét, felkelti benne a vágyat az elhagyott haza iránt. Szakit Kordával, pénzzé teszi mindenét és hajóra száll. Hamburgban találkozik újra Európával. Most már általunk is túlon túl jól ismert világot rajzol az író, mégis egészen újszerűen hatnak megfigyelései. Európa békés és gazdag volt amikor elhagyta, egészen megváltozott, mikorára viszontlátja. Nemcsak az anyagi helyzete változott meg, hanem a lelke is. Mi, akik ezt a fejlődést mint együtt-szenvedők éltük át, nem is érezzük már a változás nagyságát, Barth János számára ez friss élmény. Európai látogatása épen arra az évre esik, amikor Németország és Magyarország is legsúlyosabb gazdasági krízisét élte át, amikor a nyomor hihetetlen fokra hágott és amikor pár dollárért mindent, még a lelkeket is meg lehetett vásárolni. Barth Jánost is a dollár nimbusza veszi körül, pedig ő két kézzel szórja szét vagyonát, hogy minél több könnyet száritson fel. Első útja a cseh uralom alatt álló Pozsonyba vezet

Itt játszódtott le ifjúkora, ez a «Jó hinni» Vidéki Városa. Itt nyugosznak szülei, itt él még húga kis családjával. Egy születésnap vacsorán alkalma nyílik megismerkedni a kisebbségi magyarral, Trianonnak ezzel a fájó produktumával, meglátja a cseheknek gyáva potemkinberendezkedését és hiába keresi egykori ifjú-magát. Útját tovább folytatja Budapestre. Itt is az a lázas vágy hajtja, hogy megismerje az új Magyarország lelki arcát. Fölkeresi az írók kávéházi társaságait, elmegy külvárosi lebujszókba és az előkelők estélyeire. Pénze mindenütt megnyitja számára az utat. Egyik kiábrándulás a másik után éri és sötét a kép, melyet a háborúutáni magyar társadalomról rajzol. Egy társaságban találkozik Szegedy Anikóval, amerikai mérnökismerősének orvostanhallgató leányával, aki egészen modern leány. Benne megtalálni véli a soká keresett női ideált. Magyarország már sokkal idegenebb neki, mintsem hogy itt élni tudna, visszavágyódik Amerikába, mely pedig sohasem vált hazájává. Szegedy Anikó megszerzi az orvosi diplomát és vele megy Amerikába. Szerelmük a tengeri úton lángol fel emésztő szenvedélyességben. Anikó mégsem akar a felesége lenni, mert az a hite, hogy a házasság megöli a szerelmet. A regény eseményfonalát most már gyorsan bonyolódik. Anikó hamarosan asszimilálódik az amerikai viszonyokhoz. Barth becsületesen akarja megkeresni a kenyerét, könyveket ír, angol órákat ad kívándorlóknak. Számára nem a pénz a fontos, hanem hogy másokon segítsen. Anikót azonban megejtí a dollár varázsa, elhagyja Barthot és a gazdag, aljas Kordának lesz a szeretője. Ennél nagyobb csapás Barthot nem érhetne volna, mégsem roppan össze alatta. Már minden emberi szenvedést végig-szenvedett, mindent megért és mindent megbocsát. Megbékélt. Mindnyájan szenvedő emberek vagyunk, akárhol élünk, akármilyen ruhába öltözködünk is. Saját lelki békéjét kívánja minden embernek és azért kiáltja oda nekik: Emberek, ne sirjatok!

A regénynek főértéke a részleteiben van. Nem könnyű olvasmány. Egy-ségében szétfolyó. Barth János csupa érzés, akiben nincs semmi akarat. Csak érez és bölcselkedik, de sohasem tesz. Lelkében egy szépségekkel teltített világnak a képe él, melynek megvalósítását még csak meg sem kíséri. Annál fájóbban reagál minden külső benyo-

másra. Benne tükröződik a mai visszás világ képe, Amerikától Európáig. Mondhatni, szintén típus, akárcsak a «Jó hinni» Barth János. Ebből a nemzedékből kiszívta az akaratot a világháború és az a sok csalódás és kiábrándulás, mely azután érte. Nem alkotó, hanem szenvedő nemzedék. Nem törtető, hanem emberies. Reményi lírája (mert hiszen regénye is líra) rokon Mécs László lírájával.

Tudomásunk szerint ez az első regény a magyar irodalomban, mely a külföldi magyarok életét rajzolja. Típusai élnek, ismerősökre találunk bennük, megérik rajtuk, hogy az író élő modell után mintázta őket. Reményi nem fukarkodik a naturalisztikus életábrázolásban, de elsősorban a pőrére vetkőztetett lélek érdekli. Az erotikum nála sohasem öncélú, hanem szerves része az életnek. Világfelfogása nem kapcsolódik bele pozitív hitbe, hanem valami nagyvonalú, de épen azért szétfolyó vallása az emberiségnek.

Sok újat hoz, de legnehezebben mégis a nyelvvel fog megbarátkozni a magyar olvasó. Ezen a téren modernjeink és modernkedőink után már nem sok meglepetés érhet bennünket, mégis Reményi stílusa egy modern írónk stílusával sem állítható párhuzamba. Rendkívül elvontan gondolkodik és a legegyszerűbb gondolatokat is absztrakt képekkel fejezi ki. Négy kötetten át ez kissé fáraszt, bár tagadhatatlan, hogy nála ez nem keresettség, sem nem eredetiség, hanem írói egyéniségének folyománya. Jól ír magyarul, de azért megérik stílusán, hogy már több mint egy évtizede külföldön él. Annál nagyobb öröm számunkra, hogy mégis meg tudott maradni magyar írónak és ilyen értékes könyvvel ajándékozott meg bennünket, mint ez a regénye. Kiáltás ez hozzánk a tengerentúlról, hallgassuk megértéssel. *if.*

A magyar mult tarlójáról. Takáts Sándor rég ismert, de csaknem egyedülálló jelenség történetirodalmunkban: egy modern Froissart. Nagy irodalmi és levéltári anyag fölhasználásával dolgozik ugyan, mégsem végez a szónak hétköznapi értelmében vett tudományos munkát. Ritkán foglalkozik a történet fõlszínén mozgó eseményekkel, sőt a nevezetesebb történeti személyek is inkább epizódalakok nála, õt az egyszerű emberek érdeklik. Ezeket nem kell ünneplõ ruhában pózba helyezni s az ebbõl eredõ közvetlenség teszi õt

hasonlóvá a végtelen bájoságú Froissarthoz, az apró-cseprõ ügyek rajza az út visz bele a történelembe, amit az ú. n. tudományos értekezésekben hiába keresünk: életet. Hányszor mondták el napjainkban is, hogy például a világháború történetét ma nem lehet megírni, mert hiányzik hozzá a «történeti távlat». Bizonyos idõ múlva meglesz a távlat, de nem lesz meg az élet eleven-sége. Ez az elevenség van meg Takátsnál, az élet derûje árnyoldalak nélkül. És ezért kedves olvasmány minden munkája: nemcsak tanítást, hanem élvezetet is nyújtanak. Mindenki másnál mesterkélt volna a régies stílus, nála ez mitsem von le a páratlan közvetlenségbõl. Nála az ismétlések is csak az alapjábanvéve mégis nehéz anyag könnyítését szolgálják: egy kedves író, akinél erénnyé változik az is, ami másnál hiba volna, akinek mûveibõl számtalan szín és alak fog még regényekbe kerülni. *tp.*

Bartucz Lajos: Honfoglaláskori magyar koponyák. Árpád magyarjainak tömegét a legalacsonyabb számítás is 100.000-en felül teszi, a hiteles honfoglaláskori koponyák száma messze a száz alatt marad: nem merész gondolat-e ilyen alapon kutatni a honfoglalók fajiságát? Bartucz megkísérelte, eredményei tökéletesen megegyeznek a történelem és a nyelvtudomány eredményeivel. A férfiak és nõk faji összetétele eszerint nem teljesen azonos: valószínű magyarázatul szolgál a nõrablás. A gazdagabb sirokból török-tatár jellegû koponyák kerültek ki: ez volt a vezetőréteg, míg a szegényebb nép volga-ugor fajta. A mai magyarságból a Balaton környéki és göcseji magyarok koponyajelzõje áll legközelebb a honfoglalókéhoz. A honfoglalók alacsonyabb termetûek voltak, mint a mai magyarság, új elemek bevándorlása magyarázza ezt a különbséget, de a magyarság õsi típusait jogosan kereshetjük a kisközepes termetû területeken. —*l.*

Ludwig Pastor. Negyven esztendeje annak, hogy Ludwig Pastornak a renaissance-és reformációkorabeli pápák történetérõl írott munkája elsõ kötete elhagyta a sajtót. Az emult negyven év alatt e mû világhírt szerzett írójának s halhatatlan nevet biztosított emlékének a tudománytörténelemben. A külsõ siker nemcsak az író személyét érte, de szinte szokatlan